

**Ang Himig at Dalumat ng Pagtutol
sa “Parang Sabil nina Abdulla at Putli’ Isara”
ng mga Tausug
(The Melody and Concept of Resistance
in “The Parang Sabil of Abdulla
and Putli’ Isara” of the Tausug)**

Jay Jomar F. Quintos

University of the Philippines Mindanao

ABSTRACT

In the discourse of Philippine national history, the ethnolinguistic groups in the marginalized islands of Visayas and Mindanao play an important role in the construction of the nation. For instance, the *parang sabil* of the Tausug may be considered as a form of resistance against the colonizers vis-à-vis the 1896 revolution of the Katipuneros in Luzon. The term *parang sabil* comes from *parang*, meaning war or sword, and *sabil*, meaning killed in the way of God. It is a traditional Tausug practice by which the Tausugs defend their religion Islam against the threatening infidels. This paper will make use of an ethnic narrative song of the Tausug of Sulu entitled “The Parang Sabil of Abdulla and Putli’ Isara,” as a tool to understand how the group fought based on their cultural beliefs, from the armed struggle against a country who treats them as outsiders up to the battles invoked in the name of religion.

Keywords: Folk literature, ethnic studies, Mindanao studies, Spanish colonialism in the Philippines

PANIMULA

Isang tampok na akdang pampanitikan ng mga Tausug ang “Parang Sabil nina Abdulla at Putli’ Isara.” Balon na maituturing ang naratibong awiting ito na maaaring pag-igiban ng pagkakakilanlang Tausug. Inilalahad ng awitin ang danas ng pagtutol batay sa paniniwala, pangarap, at pagnanasa ng grupo- mula sa armadong pakikibaka hanggang sa pakikidigma sa pamamaraang itinatakda ng kanilang kultura’t tradisyon. Tingnan, halimbawa, ang paglalangkap ng tradisyonal na institusyon ng *parang sabil* sa naratibong awit. Isa ang *parang sabil* sa masasabing paraan ng paghihimagsik at pagtutol ng mga Tausug laban sa mga puwersa na nakaambang sumalakay sa kanilang mga paniniwala.

Hango sa dalawang salita ang *parang sabil*. Sa pagpapakahulugan sa salitang parang, apat ang lumalabas na kahulugan nito: una, ang parang na galing sa *parrang* na ang ibig sabihin ay paglaban; pangalawa, ang parang na nangangahulugang uri ng damo; pangatlo, ang *Parang* na pangalan ng isang maliit na bayan sa Jolo; at pang-apat, ang parang na mula sa salitang Malay na *perang* na tumutukoy sa digmaan. Sa kabilang banda, ang *sabil* naman ay galing sa salitang Arabo na *Fil-sabill-Allah* na ang kahulugan ay “sa paraang ginusto ni Allah” (Abubakar 1990; Tuban 1992; Rixhon 2010). Kung gayon, ang *parang sabil* ay isang paraan ng paglaban. Ito ay paglaban upang pangalagaan ang tradisyon at kulturang Tausug na may basbas at pahintulot ng relihiyong Islam at ni Allah. Sa madaling sabi, ang *parang sabil* ay nangangahulugang pakikidigma batay sa historikal, kultural, politikal, panlipunan, pang-ekonomiya, at panrelihiyong paniniwala ng mga Tausug.

Sa pag-aaral na ito, susuriin ang *parang sabil* ayon sa pagpapakahulugan at paglalarawan dito sa naratibong awitin na “Parang Sabil nina Abdulla at Putli’ Isara.” Layon ng pag-aaral na makabuo ng talinghaga ng diskursibong imahinasyon ng *parang sabil* bilang paraan ng paglaban sa mga mananakop at *infidel*. Hindi lingid sa kasaysayan na maraming sumubok sakupin at kontrolin ang buong arkipelago ng Sulu para sa iba’t ibang interes tulad ng pandaigdigang kalakalan at pagpapalawak ng imperyong Espanyol sa buong kapuluan. Sisipatin ng pag-aaral ang kaugnayan ng *parang sabil* ng mga Tausug sa rebolusyong naganap noong 1896, lalo’t higit dahil ang pinapaksa ng naratibong awit ay ang pakikidigma ng mga Tausug laban sa mga Espanyol na pilit sinasakop ang kanilang bayan at pagkatao. Kung ang karaniwang imahen at mito ng rebolusyon laban sa mga Espanyol ay nakabatay lamang sa ginawang paglaban ng mga Katipunero ng Luzon, sisikapin ng pag-aaral na punan ang siwang at bigyan ng tinig ang ginawang pakikipaglaban ng mga Tausug laban sa mga dayuhang mananakop. Sa ganang ito, malulusaw ang nakamamanhid na alegorikong larawan na ang paglaban at rebolusyon laban sa mga Espanyol ay naganap lamang sa sentral na lunan ng Maynila at mga karatig nitong lugar, kundi maging sa iba’t ibang bahagi ng kapuluan.

Ang awiting “Parang Sabil nina Abdulla at Putli’ Isara” na gagamitin sa pag-aaral na ito ay ang bersiyon ni Indah Annura na inirekord ni Mohammad Daud Abdul at inilathala ni Gerard Rixhon sa *Sulu Studies 2* (1973) at bahagyang nirebisa upang muling ilathala sa *Voices from Sulu: A Collection of Tausug Oral Traditions* (2010). Ang awiting ito ay maririnig noon sa mga pampublikong radyo sa Jolo ngunit ipinatigil sa panahon ng Batas Militar dahil sa taglay raw nitong subersibong tema na kumakalaban sa gobyerno. Batis, Pinagmulan, at Impluwensya:

**BATIS, PINAGMULAN, AT IMPLUWENSYA:
ANG *PARANG SABIL* NG MGA TAUSUG**

Kalimitan, ikinukulong sa hawla ng “karahasan” ang parang sabil ng mga Tausug. Karaniwan, isinasantabi ang mga salik sa kultura at tradisyong Tausug na nakapaloob dito. Tinitingnan ito ng mga tagalabas bilang madugo at mapanganib. Para sa mga Espanyol, ang *parang sabil* ay kasingkahulugan ng *juramentado* at panata sa pagpatay at pagpapakamatay at wala nang iba pa. Para naman sa mga Amerikano, ito ay walang ipinagkaiba sa pag-aamok. Sa dalawang pagpapakahulugan na ito, mahihiwatigang itinuturing ng mga tagalabas ang *parang sabil* bilang anyo ng *ritual suicide*, kabaliwan, at panatissimo lamang (Abubakar 1990). Ngunit, ano nga ba ang batis na pinagmumulan ng *parang sabil*? Ano ang mga ideya at konsepto na nakapaloob sa tradisyong ito?

Subukan nating ilarawan ang *parang sabil* ayon sa pagpapakahulugan dito ng kulturang Tausug. Ayon kay Thomas Kiefer (1981), ang paniniwala ng mga Tausug tungkol sa karahasan ay “ultimately of a man’s passion, either in his raw unexamined emotions or in a rational attempt to reach a passionately desired object” (95). Sa inihaing depinisyon na ito, mahihinuha ang mga salitang “bugso ng emosyon” (unexamined emotions) at “katuwiran” (rational). Kung gayon, maipapalagay na ang konsepto ng mga Tausug ng karahasan ay nagmumula sa bugso ng emosyon at katuwiran o konstruktibong pagtatangka sa pag-asam sa isang minimithing bagay. Ito ay hindi nalalayo sa pagsasagawa ng isang balakin upang makamit ang anumang ninanais.

Marahil, hindi rin mailalayo ang depinisyon ni Kiefer sa konsepto ng *mamahuli* o *clan revenge* ng mga Tausug na karaniwang isinasagawa upang mawaglit ang *kasipugan* o *shame* at maibalik ang *malatabat* o *pride* (Husin 2014). Sa lipunang Tausug at maging sa buong kapuluan ng Pilipinas, malaki ang pagpapahalaga sa pamilya kaya’t tulad ng pag-aaring lupain, kinakailangan itong pangalagaan at ipagtanggol sa mga iba’t ibang hugis at anyo ng pananakop (Rixhon 2014).

Kung susundin ang sinasabi ni Kiefer na mga pahiwatig sa paniniwalang Tausug tungkol sa karahasan, maiuugnay ito sa mas malalim na dalumat ng parang sabil bilang diskurso ng paglaban upang isalba ng mga Tausug ang Sulu, ang *dar ul Islam* o “ang tahanan ng Islam at kapayapaan,” mula sa banta ng mga dayuhan (Tuban 1992). Sa puntong ito, hindi tulad ng *mamahuli* na estruktura lamang ng pamilya ang binibigyang diin, ang *parang sabil* ay nakaangkla sa mas malaking diskurso nang pagtatanggol sa lunan ng Sulu bilang lunduyan ng relihiyong Islam.

Bagama't sinasabing noon pa mang ika-9 dantaon ay nakarating na ang relihiyong Islam sa Sulu dahil sa kalakalan, noon lamang ika-13 dantaon tuluyang lumaganap ang relihiyon nang dumating ang ilang misyonero sa Buansa, ang dating sentro ng arkipelago Sulu, at pagkatapos ay sa ilan pang bahagi ng arkipelago (Abubakar 1990). Sa mga tala sa kasaysayan tungkol sa Sulu, sinasabing kasabay nang pagdating ni Tuan Mashaika ang relihiyong Islam noong 1280 AD. Sinundan ito ni Karim ul-Makdum na nagpakilala sa pananampalatayang Islam at Raja Baguinda na nagpatuloy sa sinimulan ni Makdum (Rodil 2003; Santos 2001; Tan 2003).

Mahalaga ang pagmamapa ng parang sabil sa pinagmumulan nitong konteksto dahil hindi maiaalis ang kaugnayan ng parang sabil sa kaligiran ng relihiyong Islam. Kung ang *parang sabil* ang *Fil-sabill-Allah* o “ang paraang ginusto ni Allah” laban sa mga nagtatangkang infidel, masasabi rin na ito ay isang anyo ng *jihad*. Sa pagtataya ni Cesar Majul, mayroong dalawang uri ng paraan ng pakikidigma ang mga Muslim: ang *jihad ul akbar* o ang mas nakatataas na pagsalungat laban sa kasakiman, at ang *al-jihad ul-asghar* o ang mas nakabababang pagsalungat laban sa mga *infidel* o iyong mga dayuhang Espanyol, Amerikano, Hapon, at mga Kristiyano. Sa dalawang nabanggit na uri ng pakikidigma, maaaring ipagpalagay na kabahagi ang *parang sabil* sa anyong *al-jihad ul-asghar* (Majul 1999).

Bagama't marami ang nagpapalagay sa parang sabil bilang anyo ng pagpapakamatay o *suicide* dahil sa estilo at pamamaraan nito, iba pa rin ang perspektibo rito ng mga Tausug. Sa isang banda, ang pagpapakamatay ay tinitingnan ng mga Muslim bilang *mirtad* o seryosong kasalanan na maihahalintulad sa pagtalikod sa relihiyong Islam. Sa kabilang banda, ang *parang sabil* naman ay pag-aalay ng dangal at buhay sa digmaan para mapanatili ang paniniwala, kaugalian, lipi, at bayang ipinaglalaban (Rixhon 2010).

Kung ikakahon lamang ang *parang sabil* sa konsepto ng pagpapakamatay at karahasan, tiyak na malulusaw ang historikal at kultural na pagpapakahulugan dito. Maisasantabi rin ang mas malalim na dalumat nito bilang diskurso ng pagsasalba ng mga Tausug sa Sulu, ang *dar ul Islam* o “ang tahanan ng Islam at kapayapaan,” mula sa banta ng mga dayuhan (Tuban 1992). Hindi rin maiiwasang mawaglit ang mismong kahulugan ng rebolusyong nililikha ng mga mandirigmang Tausug, babae man o lalaki, para sa kalayaan.

**ANG “PARANG SABIL NINA ABDULLA AT PUTLI’ ISARA”
BILANG DISKURSIBONG ARMAS AT HIMIG NG PAGTUTOL
NG MGA TAUSUG**

Ang dalumat ng *parang sabil* ay umaalingawngaw maging sa tradisyong pampanitikan ng mga Tausug (Abubakar 1990). Tunghayan natin kung papaano ang pagpapakahulugan at paglalahad dito ng naratibong awitin na “Parang Sabil nina Abdulla at Putli’ Isara.”

Paksa ng naratibo ang pag-iibigan ng magkasintahang Abdulla at Putli’ Isara, ang dalagang anak ng *panglima*—tagapamahala ng bawa’t distrito sa loob ng sultanato ng Sulu. Ngunit, ang relasyon na ito ay nauwi sa trahedya nang pagsamantalahan ng isang tenyeteng Espanyol si Putli’ Isara. Nagluwal ang pangyayaring ito ng tatlong *parang sabil*: ang *parang sabil* nina Abdulla at Putli’ Isara; ang *parang sabil* ni Matagpis, ang ina ni Putli’ Isara; at ang *parang sabil* ng nakababatang kapatid ni Putli’ Isara.

Nagsimula ang naratibo sa paglalata ng pangunahing problemang kinakaharap ng mga Tausug, ang pagtatayo ng mga dayuhang Espanyol ng hukbong sandatahan sa Sulu. Sa kasaysayan ng Pilipinas, itinuturing ang taon na 1565 bilang taon ng pagsisimula ng kolonyalismong Espanyol. Ito ang taon na dumating ang ekspedisyong ni Miguel Lopez de Legaspi sa Pilipinas at ang taon din na sinasabing pagsisimula ng una sa limang yugto ng “Moro Wars” sa pagitan ng mga Muslim at Espanyol. Ayon kay Cesar Majul sa kanyang librong *Muslims in the Philippines*, mahalagang sipatin na itinuturing ang “Moro Wars” na ito ng ilang banyagang historyador tulad nina Vicente Barrantes at Jose Montero y Vidal bilang *guerras piraticas*. Ito ay dahil sa paglaban at paglusob ng mga Muslim sa mga sinakop na lugar ng mga Espanyol kung saan sila nagtayo ng mga kampo. Sa puntong ito, mayroong mahabang kasaysayan ang “Moro Wars” para ipaglaban ng mga Muslim, partikular na ang mga Tausug, ang dar-ul Islam at ang kanilang sultanato (1999).

Sa naratibong awit, nalalapit na ang takdang araw ng pag-iisang dibdib ng magkasintahang Abdulla at Putli’ Isara. Ngunit, bago pa man sumapit ang kasal, nagpaalam ang magiting na si Abdulla kung maaari itong maglayag papuntang Sandakan kung saan bibilhin niya ang isang mahalagang hiyas na kinakailangan sa kanilang kasal. Ang Sandakan ang itinuturing na ikalawa sa pinakamalaking bayan sa Sabah. Maaaring ipagpalagay na sa panahong saklaw ng naratibong awit, ang Sandakan ay bahagi at pag-aari pang maituturing ng Sultanato ng Sulu. Matatandaan na ipinagkaloob ng Sultan ng Brunei ang Hilagang Borneo (Sabah) sa Sultanato ng Sulu noong 1658 dahil sa pagtulong ng huli sa pagpapapayapa ng madugong rebelyon sa

Brunei. Noon lamang 1903, sa bisa ng “Confirmatory Deed of 1903”, tuluyang naglaho ang Hilagang Borneo sa kamay ng Sultanato ng Sulu at nalipat bilang pag-aari ng *British North Borneo Company* (<http://www.gov.ph/1903/04/22/philippine-claim-to-north-borneo-vol-i-confirmatory-deed-of-1903>).

Mahihinuha rin mula sa naratibong awit na ang pagpunta ni Abdulla sa Sandakan upang bumili ng mga gamit ay naglalarawan ng lokasyon ng Sandakan sa pandaigdigang kalakalan noong panahong nabanggit. Tingnan, halimbawa, ang datos na nagpapatunay na ang arkipelago ng Sulu ay may estratehiyang lunan ng kalakalang pandagat noong ika-19 dantaon. Sinasabing ang Sulu ang sentro ng kalakalan ng mga bansang gaya ng Tsina, Pilipinas, Borneo, at Mollucas. Dagdag pa rito, ang Sulu rin ang tumatayong hangganan na naghihiwalay sa pandagat na rehiyon ng mga Muslim noong ika-18 at 19 dantaon mula sa rehiyon ng mga Kristiyano sa hilaga (Warren 1985, xxi). Sa puntong ito, masasabing mayroon nang pagkakahati ang mga Muslim at Kristiyano batay sa paniniwala at tradisyon ngunit maigting ang pakikipaglaban ng mga Muslim upang mapanatili ang kanilang kultura. Bagama’t nagkaroon ng hiwa-hiwalay na pananakop sa Jolo, Zamboanga, at iba pang bahagi ng Mindanao, noon lamang 1737 naganap ang isang permanenteng pangkapayapaang kasunduan sa pagitan ng mga Muslim at ni Gov. Gen. F. Valdes y Tamon (Orosa 1970).

Samantala, sa pagkabagot sa pagkawala ni Abdulla, kahit labag sa kautusan ng amang *panglima*, nagtungo si Putli’ Isara kasama ang nakababatang kapatid sa pinakamalapit na ilog upang maligo. Sa hindi inaasahang pangyayari, doo’y nakatagpo nila ang grupo ng mga dayuhang Espanyol. Hindi nakalampas ang katangi-tanging rikit at ganda ni Putli’ Isara sa pagsasamantala ng tenyeteng Espanyol.

Sa pag-aaral ng kasaysayang pampanitikan sa Pilipinas, mahalagang bahagi ang imahen ni Putli’ Isara bilang prinsesang pinagsamantalahan sa ilog ng tenyeteng Espanyol. Sa mga katutubong naratibo sa bansa, bago pa man dumating ang mga mananakop, isang palasak nang paksa ang paglalayag ng mga dalaga sa ilog. Bagama’t nagbabagobago ang bersyon, iisang imahen ang inilalarawan ng mga naratibo: “dalagang-naliligo-sa ilog.” Sa isang kuwentong Binukid na “Sa Kabataen daw Kaligtu ta Langit hi Baybayan” (Ang Pagsilang ni Baybayan at ang Paglalakbay Niya sa Langit), makikita ang imaheng ito. Isinasalaysay ng kuwento ang pangyayari isang araw nang magpunta ang magkapatid na Agyu at Banlak, kasama ang iba pa, sa Ilog Pulangi. Habang sila’y naliligo, isang dayap ang tangay-tangay ng agos ng tubig. Kinuha iyon ni Banlak at saka hiniwa sa dalawa. Ang kalahati ay kinuskos niya sa kanyang ulo habang ang kalahati naman ay ipinaagos niya sa tubig. Sa baba ng ilog, may isang dalagang

nagpasyang maligo sa ilog bunga ng alinsangan. Habang naliligo, nakakita ang dalaga ng kalahating dayap na lumulutang sa ilog. Kinuha niya ang dayap at saka ikinuskos sa kanyang buhok. Matapos iyon, umuwi sa kanilang bahay ang dalaga, hindi niya napansin na lumalaki na pala ang kanyang tiyan. Lumipas ang tatlong oras, mga bandang alas-tres ng hapon, nagsilang ang dalaga ng isang sanggol na pinangalanang Baybayan (Unabia 1996). Bukod sa kuwentong Binukid na ito, makikita rin ang imahen ng “dalagang-naliligo-sa-ilog” sa guman na *Sandayo* ng mga Subanon, *Silungan Baltapa* ng mga Sama Dilaut, *Ullalim Banna* ng mga Kalinga, *Labaw Donggon* ng mga Sulod, at sa marami pang katutubong kuwento. Sa mga nabanggit na katutubong epiko, iisa ang imahen ng dalaga: ang dalagang bunsod ng alinsangan at init ay nagpasyang maligo sa ilog. Ngunit, pansinin ang pagkakaiba ng mga ito sa imahen ni Putli’ Isara sa ilog. Matatandaan na sa awiting Tausug, ang imahen ni Putli’ Isara, habang naliligo sa ilog, ay pinagsamantalahan ng tenyeteng Espanyol. Ito, marahil, ang masasabing bunga ng kolonyalismong Espanyol hindi lamang sa panitikan sa Pilipinas kundi maging sa panlipunan at pangkulturang kaligiran sa katutubong mundo sa Pilipinas.

Mula sa inilatag na mga pangyayari, subukan natin ngayong isa-isahin ang tatlong parang sabil na lumutang sa naratibong awit:

1. Ang Parang Sabil nina Abdulla at Putli’ Isara

Matapos pagsamantalahan si Putli’ Isara habang naliligo sa ilog, nagpahaging na siya sa amang *panglima* sa kagustuhang gawin ang parang sabil. Nang malaman ni Abdulla ang pangyayaring ito, mabilis ang naging tugon ng binata. Agad itong naghanda upang maibalik ang malatabat ng kasintahan at mawaksi ang kasipugan. Kasama si Putli’ Isara, nagtungo si Abdulla sa punong himpilan ng mga Espanyol upang magsagawa ng parang sabil.

Sa kulturang Tausug, mayroon daw paniniwala na kapag ang isang babae ay nahawakan ng isang lalaki kahit na sa pinakadulong bahagi ng daliri nito, itinuturing ito bilang isang malaking kahihyan o *kasipugan dakula* (Tuban 1977). Kaya’t masasabing ang ginawang pagsasamantala ng tenyeteng Espanyol kay Putli’ Isara ay isang kapangahasan na magpapagalit sa mga Tausug upang lumaban at ipagtaggol ang kanilang puri.

Magiting mang nakipaglaban ang magkasintahang sina Abdulla at Putli’ Isara at napatay man ang tenyeteng utak nang pagsasamantala, sa huli, magkasama pa rin silang

nagupo ng grupo ng mga Espanyol. Ngunit masasabi naman na ang pagkamatay nang magkasintahan ay may basbas at pabuya mula kay Allah. Tingnan ang tagpo kung kailan namatay ang magkasintahan:

108 When the firing ceased,
 The two had already died
 They had fallen side by side;
 The [*Burak*] horse nosed them in.

[108 Timbak tagna' himugpay,
 Duwa sila miyatay.
 Naligag nag-aabay;
 Sin kura' siyusungay.] (299)

Ang *burak* ay sinasabing kalahating kabayo at kalahating tao. Pinaniniwalaang ito ang nagdadala patungong langit sa mga naghihinalong Muslim na nanatiling matapat sa kanilang relihiyon hanggang sa kanilang huling hininga (Rixhon 2010). Ang paglabas ng *burak* ay maaaring pagpapahayag at pagpapakita ng pagsang-ayon ni Allah sa pagpapakasakit at pag-aalay ng buhay nina Abdulla at Putli' Isara. Sa kultura at tradisyong Tausug, ang sinumang gumawa ng parang sabil (paglaban sa paraang itinakda ni Allah) ay bibigyang pabuya sa pamamagitan ng paglalakbay sa langit sa pamamagitan ng pagsakay sa nakasisilaw na *burak*.

2. Ang Parang Sabil ni Matagpis, ang ina ni Putli' Isara

Mabilis kumalat ang balita tungkol sa sinapit ng magkasintahang Abdulla at Putli' Isara. Nakarating na din ito sa amang *panglima* ni Putli' Isara, ngunit, hindi pa rin ito natinag sa narinig na balita. Samantala, nang malaman ni Matagpis, ang ina ni Putli' Isara, ang sinapit ng anak, nagdesisyon itong kunin ang bangkay ni Putli' Isara. Pangunahing motibasyon ni Matagpis ang muling ibangon ang dangal ng pamilya at anak sa pamamagitan ng parang sabil. Sa kulturang Tausug, ito ang tinatawag na *mamahuli* o pagbanta, bilang mas henerikong katawagan. Kapwa tumutukoy ang dalawang katawagan na ito sa paghihiganti ng bawat pamilya para isalba ang malatabat (Durante et al, 2014).

Kahit na labag sa kagustuhan ng asawang *panglima* na kunin ang bangkay ng nasawing anak dahil sa ginawa nitong pagsuway, hindi nagpapigil si Matagpis sa pasya nitong ituloy ang parang sabil. Maging ang nakababatang kapatid ni Putli' Isara ay nagnais ding sumama sa kanyang ina, ngunit hindi ito pinayagan ng amang panglima.

May paniniwala ang mga Tausug na ang pakikidigma para sa relihiyon ay para sa mga lalaki lamang at hindi para sa mga babae (Rixhon 1973). Sa ganitong pagtingin, maaaring ipagpalagay na ang parang sabil nina Putli' Isara at Matagpis ay selebrasyon ng kagitingan ng mga babaeng Tausug. Hindi tulad ng asawang *panglima*, nakidigma si Matagpis upang ipagtanggol at ipaghiganti ang anak at liping Tausug na inabuso ng mga dayuhang Espanyol. Narito ang isang tagpo sa naratibong awit na naglalarawan sa ugali ng *panglima*:

- 122 The panglima then said,
 "I will never pick [her] up.
 Whatever is the problem,
 That is up to you."
- 123 "There is nobody like you;
 You're too much of a coward
 That you do not feel shame
 Before men like you."
- 124 "Why should I feel ashamed
 When I have plenty of money after all?
 If the people can see what I have
 At home, they would be envious."
- [122 In agi sin Panglima,
 "Ba in (mut) mut aku ri' na.
 Bisan susa unu na,
 Baya'-baya' niyu na,"
- 123 "Way biya' kaymu;
 Yan limandu' in buga' mu.
 Way tuwi' sipug mu
 Ba ha usug pagkahi mu."
- 124 "May aku masipug
 Sin pilak ku mataud.
 Bang sin tau maatud
 Ba ha bay maka-ibug.]"

Mula sa mga tagpong ito, malalaman ang ugali ng amang *panglima* na sarili lamang niya ang kanyang iniisip. Kung papansinin, dayalektiko ang paglalarawan sa *panglima*. Siya ang inaasahang mamumuno para sa katahimikan at kapayapaan ng distrito at sa kanyang pamilya kaya't nararapat lamang ang pagtataglay niya ng mga katangian bilang isang mabuti, mapag-aruga, matapang at may paninindigan na lider. Ngunit mapapansin na taliwas ang mga katangiang ito sa ipinamalas ng *panglima* sa naratibong awit, bilang isang pinunong maramot at makasarili.

Sa diskurso ng pagkababae, hindi maikakaila ang tuwinang pagdambana ng patriyarkal na sistema sa kagitingan ng mga lalaking bayani. Ang mga babae ay binibigyang buhay lamang bilang talinghaga ng inang bayang ginahasa at pinagtaksilan na kailangang iligtas at sagipin. Maaaring ipagpalagay na ang tagpo ng *parang sabil* ni Matagpis ay ang malakas na tinig nang pagbagsak ng patriyarkiyang Tausug. Ang tagpong ito ay maaaring pagbibigay espasyo sa kakayahan ng kababaihan na makidigma. Kung ang amang *panglima* ay inilarawan bilang kawalang pag-asa at kawalang kapangyarihan, si Putli' Isara at Matagpis ay inilarawan bilang mga babae na nagtataglay ng katapangan sa pakikidigma para ipagtanggol ang kanilang lipi.

Sa paningin ng mga nakasagupang sundalong Espanyol, si Matagpis raw ay larawan ng isang "mapangahas na babae na maihahalintulad sa isang demonyo." Kung tutuusin, isa ito sa mga ginamit na elemento ng mang-aawit para bigyang diin ang mahalagang simbolismo ng kagitingan na nagpapatunay na may kakayanan din ang kababaihan na gawin kung ano ang nagagawa ng mga lalaki. Tingnan ang paglalarawan ng mga sundalong Espanyol kay Matagpis:

147 The captain said,
 "Let us retreat.
 She is as bold as the devil;
 No bullet can hit her."

[147 In agi sin kapitan,
 "Ba subay natu lawakan
 isug sali' saytan;
 Sin punglu' di' abutan."]

Pansinin ang paggamit ng mga sundalong Espanyol ng salitang *saytan* bilang paglalarawan kay Matagpis. Sa katutubong paniniwala ng mga Tausug, ang *saytan* ay tumutukoy sa mga mga espiritu na karaniwang nagiging sanhi ng pagdurusa ng tao sa pisikal, emosyonal, at espiritwal na aspekto (Kiefer 1972). Ang mga *saytan* ang

karaniwang sinisisi sa pagkakasakit, epidemiya, kasawian, masamang panahon, at kamatayan (Kiefer 1972; Rixhon 2010). Tandaan na ang babaeng mandirigma ay may hiwalay na danas sa kultura ng mga dayuhan. Kalimitan, ang ideya at konsepto ng pagkababae ay halaw sa imahen ng babaeng mapagtiis, mapag-aruga, hindi lumalaban, kimi, at tahimik; mga ugali na wangis kay Birheng Maria. Kaya't kung susundin ang paglalarawan ng mga sundalo kay Matagpis, ito ay wangis ng isang demonyo na tila hindi tinatablan ng bala ng baril at walang humpay sa pakikidigma. Sa puntong ito, dagdag na hatid ng kolonyalismong Espanyol ang paglusaw sa imahen ng katutubong babae bilang matapang, palaban, at mandirigma at tuluyan itong binusalan sa bibig at ikinulong sa hawla ng patriyarkiya.

3. Ang Parang Sabil ng Nakababatang Kapatid ni Putli' Isara

Tulad ng sinapit nina Abdulla at Putli' Isara, nagapi rin ng mga sundalong Espanyol si Matagpis. Sa pagkamatay nito, nasaksihan ng kanyang batang anak ang pagsundo ng *burak* kay Matagpis upang dalhin ito sa langit at biyayaan ng pabuya ni Allah. Dahil dito, kahit na labag sa loob ng amang *panglima*, hindi nagpapiigil ang nakababatang kapatid ni Putli' Isara na sundan ang sinimulang *parang sabil* ng kanyang kapatid at ina. Mabilis kumalat ang binabalak na *parang sabil* ng nakababatang kapatid ni Putli' Isara kaya't mabilis na nakapag-isip ang mga opisyaes ng hukbong Espanyol kung papaano nila ito igugupo.

Ang imahen ng batang gagawa ng *parang sabil* ay maaaring ipagpalagay na kumakatawan sa diwa ng tradisyong *pusong* sa kultura ng mga Tausug. Ang *pusong* ay nagpapakita ng pagiging tuso, palaban, pilyo, at marunong sa buhay. Karaniwan, ang nilalang na nagtataglay ng diwa ng *pusong* ay maaaring buhat sa isang mababa at mahirap na pamilya o kaya'y bata na marunong sa buhay. Kalimitan din, kinakalaban ng *pusong* ang naghaharing-uri at ang mga may kapangyarihan. Patunay na ang diwa ng Pusong ay rebolusyunaryo (Rixhon 1974; Tiongson 1998). Maaaring ikabit ang pagpapakahulugang Pusong sa karakter ng nakababatang kapatid ni Putli' Isara. Malay na sa mga nagaganap sa kanyang paligid ang bata at tuso rin itong gagamitin ang kanyang talino at lakas upang labanan ang mga sundalong Espanyol.

Bunga ng estratehiyang pangmilitar, nagapi rin ang nakababatang kapatid ni Putli' Isara. Ngunit, hindi tulad ng sinapit ng kapatid at ina, ang bata ay hindi namatay kundi dinakip upang alagaan, turuan, at binyagan ng dayuhang kultura. Iniisip ng mga sundalong Espanyol na kanilang mapapakinabangan ang bata pagdating ng panahon.

Dinala ang bihag na batang Tausug sa Maynila. Kung susuriin, nagpapatunay ang pagdadala sa batang Tausug sa Maynila sa katotohanan na itinuturing ng mga Espanyol ang kapuluan ng Visayas at Mindanao bilang mga hindi gaanong ligtas na lugar. Hindi ito nalalayo sa kasaysayan ng pananakop ng mga Espanyol na noong hindi nila masukol ang mga mandirigma sa Visayas ay agad-agad silang lumipat sa Maynila upang doon magtayo ng kanilang imperyo.

Kung tutuusin, sentral na lunan ang Maynila sa kasaysayan ng Pilipinas. Tinawag itong *Insigne Loyal y Siempre Leal Ciudad* (*Distinguished and Ever Loyal City*) dahil sa pagiging tapat nitong siyudad sa Espanya. Ang pagdadala sa batang Tausug sa Maynila ay nangangahulugan ng diskursibong lokasyon ng Maynila sa kolonyalismong Espanyol. Patunay ito na malaking bahagi ng siyudad ang nasakop ng mga dayuhang Espanyol.

Ibig sabihin, nasa Maynila ang kanilang punong himpilan. Nangangahulugan ito ng malawak na saklaw ng kapangyarihan ng mga Espanyol sa siyudad. May sundot ang tagpong ito sa nagaganap sa Mindanao sa panahon ng kolonyalismong Espanyol, ito ang mahigpit na pakikidigma ng iba't ibang grupo sa Katimugang bahagi ng kapuluan sa Mindanao upang mapanatili ang kanilang kultura at tradisyon.

Walang nagawa ang amang *panglima* sa sinapit ng kanyang pamilya. Kung noong una'y ayaw niyang kunin ang bangkay ng asawa't anak, natauhan na ang amang *panglima* sa pagkamatay ng bunsong anak kaya't sinubukan niya itong hanapin. Ngunit, huli na ang lahat sapagkat hindi na niya ito nakita pang muli hanggang sa siya'y bawian ng buhay.

KALAT-KALAT NA PAGHIHIMAGSIK, MUMUNTING TINIG NG PAGTUTOL TUNGO SA REBOLUSYONG 1896

Sa naratibo ng paglaban sa mga dayuhang Espanyol, may naiiwang patlang sa naging partisipasyon ng mga nasa nasa labas ng sentro ng Maynila at mga karatig nitong pook. Karaniwan, ang rebolusyon lamang ng mga Katipunero sa Luzon ang pinapaksa sa mga tala ng kasaysayan ng rebolusyon. Kalimitan, nagkakaroon ng siwang at puwang ang ginawang pagtutol ng mga nasa Visayas at Mindanao.

Ngunit, hindi rin naman totoo na walang ginawang paglaban ang mga nasa Visayas at Mindanao sa pagdating ng mga dayuhang Espanyol. Isang magandang halimbawa ang pakikidigma ni Lapu-Lapu ng Mactan kay Ferdinand Magellan. At, sa katunayan, sa Cebu sa Visayas unang sinubukang itayo ang himpilang Espanyol ngunit dahil sa

masidhing pagtutol ng mga katutubo roon, inilipat ang pagtatayo ng himpilan sa ibang lugar sa Pilipinas (Fenner 1985).

Kung babalikan ang “Parang Sabil nina Abdulla at Putli’ Isara,” nagsimula ito sa tangkang pananakop ng mga dayuhang Espanyol sa Sulu at sa mariing pagtutol dito ng mga Tausug. Mahihiwatigan na sa umpisa pa lamang ng naratibo ang maaaring kahinatnan na trahedyang sa pagitan ng magkasintahang Abdulla at Putli’ Isara:

- 1 Let me tell you
 About the Spaniards
 While they lived here
 They caused great turmoil. ...

- 3 At the same time, it was prophesied
 That two lovers would do a sabil.

- [1 Hiyajarat hi tagna’
 In sabab sin kastila’;
 Lugay di naghula’
 Kalingugan dakula’ ...

- 3 Diyumulan ha nukil
 Tunangan in magsabil.]

Mahihinuha mula sa unang saknong na kolonyalismo ang pangunahing subheto ng naratibong awit. Uminog ang kuwento sa ligalig at gulo na bitbit ng mga Espanyol para sa pinapantasya nilang imperyo sa buong kapuluan. Pinalalaki ang pag-aasam na ito ng mga Espanyol ng tunggalian sa relihiyon, kasarian, at lipi na hindi lumalayo sa paniniwalang ang personal na pagpapakasakit ang siyang nagiging paraan sa panrelihiyon at pampolitikang pagtutol sa pang-aapi ng mga dayuhan. Maaaring ipagpalagay na ang mga kaligiran at salik na ito ang siyang nagluluwal sa pagpapakasakit ng mga Tausug. Sa ganang ito, ang parang sabil na ginawa nina Putli’ Isara, Abdulla, Matagpis, at batang lalaki ay mga pagpapakasakit at pagtutol para ipagtanggol ang kanilang *malatabat*, pamilya, relihiyon, at bayan.

Kung gayon, ang pagpapakahulugan sa parang sabil bilang batis ng pag-aasam ng mga Tausug sa kalayaan ay malayo sa ikinakabit ditong katawagang *juramentado* o ang panata sa pagpatay at pagpapakamatay. Nilulusaw ng ganitong makadayuhang pananaw ang tradisyon at kulturang Tausug na pinagmulan ng pagsasagawa ng *parang sabil*.

Mahalaga ring sipatin na ang bawat pangkat-etniko sa Pilipinas ay mayroong sariling dalumat ng paniniwala, ideya, pananaw-mundo, pagnanasa, at mga pangarap. Lumilikha ang bawat pangkat-etniko ng kani-kanilang konsepto ng komunidad at bayan batay sa panloob at panlabas na kaligiran ng kanilang nasasakupang teritoryo o lugar. Sa aspekto ng pagtatanggol sa bayan, litaw na litaw sa naratibong awit ang ginawang pagpapakasakit ng mga tauhan para ipagtanggol ang kanilang puri, pamilya, at bayan. Sa ganitong pagtingin, pinupunan ang patlang sa kasaysayan ng rebolusyon sa Pilipinas kung ano ang ginawa ng mga taga-Mindanao sa panahon ng kolonyalismong Espanyol. Masasabing ang *parang sabil* nina Putli' Isara, Abdulla, Matagpis, at batang lalaki, ay pagpapahayag ng mga Tausug sa inilulunsad na rebolusyon sa buong kapuluan para labanan ang mga Espanyol. Samakatuwid, maaaring ipagpalagay na mayroon ding mabuting idinulot ang kalat-kalat na paghihimagsik at pag-aalsa ng mga pangkat-etniko sa panahon ng kolonisasyon. Sa pamamagitan nito, nagkaroon ng kalat-kalat na hukbong Espanyol sa iba't ibang bahagi ng kapuluan. Sa madaling sabi, humina, nabawasan, at nahati ang lakas at kapangyarihan ng mga Espanyol na maaaring tingnan sa punto de bistang nagluwal sa kalayaan ng bansa. Maaari ring ipagpalagay, bagama't karaniwang nilalaktawan sa naratibo ng rebolusyon sa bansa, na naging ehemplo ang *parang sabil* sa pakikibaka at rebolusyon ng mga nasa sentro para makamit ang tagumpay ng kalayaan. Kung tutuusin, ang kalat-kalat na paghihimagsik at ang mumunting rebolusyon ng mga pangkat-etniko ay ang masasabing hagdan-hagdang baitang tungo sa isinagawang rebolusyon sa Luzon noong 1896.

PAGLALAGOM

Ang mga parang sabil na itinatanghal sa naratibong awit na "Parang Sabil nina Abdulla at Putli' Isara" na sinuri sa pag-aaral na ito ay sumusunod sa dalumat ng pagtutol na ginawa ng mga Tausug sa pagdating ng iba't ibang puwersa ng kolonyalismo sa bansa. Maaaring ipagpalagay na ang *parang sabil* ang siyang naging kalasag at armas ng mga Tausug para manindigan sa kanilang paniniwala. Nararapat bigyan ng matinding tuon na ang pag-aalay ng buhay para sa karangalan, sa pamilya, at sa bayan ay mga *parang sabil* na nagsusulong at nakikibaka para sa mas maayos, mas matiwasy, at malayang lipunang Tausug. Tulad ng mahuhugot sa naratibong awit, ang mga *parang sabil* na sistema ng pagtutol sa mga Espanyol na nagpipinta sa mas malaking larawan ng rebolusyon ang siyang nagbibigay hugis at anyo sa larawan ng isang bansang punumpuno ng patlang ang kasaysayan.

SANGGUNIAN (WORKS CITED)

- Abubakar, Carmen A. "Cognition and Behavior Perspectives Among the Tao Higad: An Urban Based Sample Study of the Tausug Political Culture." Diss. University of the Philippines, 1990. Print.
- "Confirmatory Deed of 1903." *Official Gazette of the Republic of the Philippines*. Web. 4 Oct. 2014.
- Durante, Ofelia L. et al. "Management of Clan Conflict and Rido Among the Tausug, Magindanao, Maranao, Sama, and Yakan Tribes." *RIDO: Clan Feuding and Conflict Management in Mindanao*. Ed. Wilfredo M. Torres III. Quezon City: Ateneo de Manila University, 2014. 90-117. Print.
- Fenner, Bruce L. *Cebu Under the Spanish Flag (1521-1896): An Economic and Social History*. Cebu City: San Carlos Publications, 1985. Print.
- Hussin, Alber A. "Kalis and Armalite: Symbols of Weapons and Meanings of Violence in Tausug Society." *RIDO: Clan Feuding and Conflict Management in Mindanao*. Ed. Wilfredo M. Torres III. Quezon City: Ateneo de Manila UP, 2014. 326-352. Print.
- Kiefer, Thomas M. *The Tausug: Violence and Law in a Philippine Moslem Society*. New York: Holt, Rinehart and Winston. 1972. Print.
- . "The Tausug Polity and the Sultanate of Sulu: A Segmentary State in the Southern Philippines." *The Muslim Filipinos – A Book of Readings*. Ed. Nagasura T. Madale. Quezon City: Alemars Phoenix Publishing House, Inc. 1981. Print.
- Majul, Cesar A. *Muslims in the Philippines*. Quezon City: U of the Philippines P, 1999. Print.
- Orosa, Sixto Y. *The Sulu Archipelago and Its People*. New York: World Book Co. 1970. Print.
- Rixhon, Gerard. *Sulu Studies 2*. Quezon City: Bustamante P, Inc., 1973. Print.
- . *Sulu Studies 3*. Quezon City: Bustamante P, Inc., 1974. Print.
- . *Voices from Sulu: A Collection of Tausug Oral Traditions*. Quezon City: Ateneo de Manila UP, 2010. Print.
- Rodil, Rudy B. *A story of Mindanao and Sulu in Question and Answer*. Davao City: Mindanao Coalition for Development NGO Networks. 2003. Print.
- Santos, Soliman M. *The Moro Islamic Challenge: Constitutional Rethinking for The Mindanao Peace Process*. Quezon City, U of the Philippines P, 2001. Print.
- Tan, Samuel K. *Filipino Muslim Perceptions of Their History and Culture as Seen Through Indigenous Sources*. Zamboanga City: SKT Publication Series, 2003. Print.

- Tiongson, Nicanor G. 1998. "Pilantik ng Pusong Kiliti ng Rebelyon: ang Tradisyon ng Pamumusong sa Dulang Tagalog." *UP CIDS paper*. Quezon City: University of the Philippines, 1998. Print.
- Tuban, Maria Rita C. "Tausug Folk Literature." MA thesis. University of the Philippines, 1977. Print.
- . "Tausug Oral Traditions." Diss. University of the Philippines, 1992. Print.
- Unabia, Carmen C. *Tula at Kwento ng Katutubong Bukidnon*. Quezon City: Ateneo de Manila UP, 1996. Print.
- Warren, James Francis. *The Sulu Zone, 1768-1898: The Dynamics of External Trade, Slavery, and Ethnicity in the Transformation of a Southeast Asian Maritime State*. Quezon City: New Day Publishers, 1985. Print.

Jay Jomar F. Quintos <jfqintos@yahoo.com> obtained his degree in Film and Audio Visual Communication (cum laude) from the University of the Philippines Diliman and is now in the university's MA Araling Pilipino program. He currently teaches folklore, literature, and communication courses at the Department of Humanities, University of the Philippines Mindanao.